

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת לך לך, תשע"א
מספר 884מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מחומרנות לחומר – עיצוב דמותו של לוט בסיפור הצלתו מן השבי (פרק י"ד)

סיפור מלחמת ארבעת המלכים נגד חמשת המלכים (פרק י"ד) שונה באופיו ובפרספקטיבה הבין-לאומית שלו משאר הסיפורים בחומש בראשית. על אף ייחודיותו הוא חלק אינטגרלי מהסיפור הרחב על אודות אברהם ולוט. פרק י"ד מושתת על המידע המופיע בפרקים הקודמים, ובכלל זה סיפור היפרדותם של אברהם¹ ולוט והתיישבותו של לוט בסדום (פרק י"ג), והוא משמש תשתית למסופר בהמשך הספר (פרק י"ט) על אודות הצלת לוט מהפיכת סדום ועמורה. למרות חריגות הסיפור, ניכרת בו גם מגמת ההנגדה בין אברהם ללוט, שראשיתה בפרקים הקודמים.

הדמות הבולטת של פרק י"ד היא ללא ספק אברהם. פרשנים מתמקדים במאפיינים הבולטים שלו לאור הסיפור: מסירות נפשו למען אחיינו, גבורתו, יכולות ההנהגה שלו וכן האלטרואיזם שלו הבולט בנכונותו לוותר על כל הרכוש. לוט אינו דמות פעילה בסיפור. אמנם הוא הגורם המניע של ההתרחשויות, אולם איננו שותף בהן. נפילתו של לוט בשבי היא הסיבה להתערבותו של אברהם במלחמת המלכים, אך אין לו תפקיד מלבד זה. שלא כמצופה, אין לוט מוזכר בסיום הפרק. איננו מתבשרים לא על דו-שיח בינו ובין אברהם לאחר הצלתו ולא על הבעת תודה של לוט למושיעו.

ייתכן שהיעדר תגובה מצד לוט לאחר הצלתו נובע מהיותו מיוצג על ידי מלך סדום. הסיפור מדגיש את מקום מגוריו של לוט: "וְהוּא יֹשֵׁב בְּסֻדֹם" (יד:יב). מלך סדום רואה בתושבי עירו רכוש פרטי שלו. אין הוא מברך את אברהם ואין הוא מודה לו, אלא פותח בקרירות במשא ומתן: "תֵּן-לִי הַנֶּפֶשׁ וְהַרְבֵּשׁ קַח-לְךָ" (יד:כא). בהצעתו היומרתית הוא פותח דווקא בדרישה לתת לו את הנפש, כמי שמייצג את לוט ואת כל סדום. תגובתו של אברהם היא שהוא מוותר על כל השלל – תגובה נדיבה להפליא, אך יש בה גם הבעת סלידה מסדום וממלכה. שלא כבעבר, כשהיה אברהם מוכן לקבל רכוש מפרעה מלך מצרים (יב:טז), ולאחר מכן מאבימלך מלך גרר (כ:יד, טז), אין הוא מוכן עתה לקחת דבר ממלך סדום, אלא דורש ניתוק מוחלט ממנו. עמדה זו של אברהם עומדת בניגוד מוחלט להתנהגותו של לוט המתגורר בסדום.

אף על פי כן נדמה שהסיפור תורם גם להבנת דמותו של לוט; הצגתו במהלך הפרק מאפשרת הבנה מעמיקה יותר של דמותו והלקח המסתתר מאחוריה. הפסיביות של לוט במהלך הסיפור היא המפתח העיקרי להבנת תרומת הסיפור לעיצוב דמותו ולעיצוב ההנגדה בינו ובין אברהם. פסיביות זו מוצגת במנוגד לאקטיביזם של אברהם.

¹ בשלב זה הוא עדיין נקרא "אברם". שמו משתנה רק בפרק י"ז, אך להלן נקרא בשמו "אברהם".

אברהם פעל בזריזות ובנחישות, כפי שעולה מהתיאור התמציתי של תגובתו כששמע שלוט נפל בשבי. לאחר התיאור הארוך של מלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה (13 פסוקים), מספרים שלושה פסוקים קצרים (יד:טז) על אברהם התוקף את המלכים, רודף אחריהם עד חובה אשר משמאל לדמשק ומשיב את כל הרכוש. ושלא כעצמתו האדירה של אברהם מוצג לוט במהלך הסיפור כחפץ המועבר ממקום למקום: "וַיִּקְחוּ אֶת-כָּל-רֶכֶשׁ סָדָם וַעֲמֹרָה וְאֶת-כָּל-אֶבְרָם וַיִּלְכּוּ. וַיִּקְחוּ אֶת-לוֹט וְאֶת-רֶכְשׁוֹ בֶן-אָחִי אֲבָרָם וַיִּלְכּוּ" (יד:יא-יב).

שני הפסוקים פותחים ומסיימים במילים דומות: "וַיִּקְחוּ"; "וַיִּלְכּוּ". בין רשימת ארבעת מרכיבי השלל שלקחו עמם ארבעת המלכים רק לוט אינו מן הדומם. לאחר ניצחונו של אברהם בקרב חוזר השלל לבעליו: "וַיָּשֶׁב אֶת כָּל-הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת-לוֹט וְאֶת-רֶכְשׁוֹ הַשֵּׁיב" (יד:טז). וכמו כפילות הפעלים בפסוקים הקודמים, גם כאן מופיע הפועל ש-ו-ב פעמיים: פעם על הרכוש הכללי של סדום ועמורה ופעם על לוט ורכושו. בתיאור השבת השלל מוקף לוט במילה "רכוש". לוט נלקח בשבי עם הרכוש, ובסוף המלחמה הוא מושב עם הרכוש.

כאמור, בפרק י"ד מוצג לוט כלא יותר מחפץ. הוא מופיע ברשימת חפצים ופריטים העוברים מיד ליד – נלקח ומושב כחלק משלל. תיאור זה, הבולט נוכח חזרתו פעמיים לאורך הסיפור, טומן בחובו מסר חשוב. פרק י"ד הוא המשכו הישיר של פרק י"ג – סיפור היפרדותם של אברהם ולוט. המעיין בסיפור ההיפרדות ימצא שהמשיכה לחומריות מאפינת באופן בולט את לוט. לוט נושא את עיניו – הפעולה העצמאית הראשונה שלו הנזכרת בתורה – ורואה את הפוריות והעושר של כיכר הירדן: "כִּי כָלָה מְשֶׁקָה לִפְנֵי שַׁחַת ה' אֶת-סָדָם וְאֶת-עַמֹּרָה כַּגֶּן-הַ' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ צֶעֶר" (יג:י). לוט רואה בכיכר הירדן את גן ה' – גן עדן, ונמשך לשם. מה שיתברר בהמשך כגיהינום, נדמה בעיני לוט כגן ה'. יתר על כן, הכיכר מזכירה ללוט את ארץ מצרים, שלמרות הקונוטציות השליליות שלה לאורך התורה, עבור לוט היא ארץ חלומות. הראייה החומרנית המסתנוורת על ידי פוריות ועושר גשמי מובילה את לוט לא רק להסכמה לפרידה מדודו אברהם אלא גם לנכונות לעבור ולהתגורר בין תושבים המתוארים בתורה: "רעים וחטאים לה' מאד" (יג:יג). גם לאחר שלוט יתוודע לאופי שכניו, הוא לא ייפרד מהם, ואף לאחר שגזרת ההשמדה מגיעה לאוזניו הוא יתמהמה (יט:טז) וינותק מסדום בסופו של דבר רק על כורחו (שם).

סיפור מלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה (פרק י"ד) מציג לפנינו את פרי הבאושים של הראייה החומרנית. לוט, שמובל בעיקר על ידי שיקולים חומריים, מוצג לאחר היפרדותו מאברהם במושגים חומריים – כחפץ המיטלטל. תיאור זה בא להבליט את תוצאות ההשקפה החומרנית; מי שמובל על ידי שיקולים חומריים סופו להיחפץ ל... חומר, לחפץ הנזכר בתוך רשימת חפצים הנלקחים כשלל. הניגוד בין אברהם ללוט בולט נוכח יחסם ההפוך לסדום (או למלכה). אם לוט משתקע בסדום ורואה בתושביה את אחיו (עיינו בר' יט:ז), הרי אברהם מסרב לכל קשר עם סדום ועם מלכה ואומר – "אם-מחוט ועד שְׂרוּךְ-נֶעַל וְאִם-אֶקַח". לוט נמשך לחומריות ולעושר של סדום, ואילו אברהם בולט בנכונותו לוותר על כל הרכוש, גם אם לפי המקובל במזרח הקדום נחשב הרכוש הזה רכושו שלו. חומרנותו של לוט מביאה אותו להתדרדרות ולהשתקעות בין רשעי עולם, ואילו דבקתו של אברהם בה' מובילה אותו לוותר על הרכוש ולניתוק מוחלט מאותה תרבות.

לאחר ויתור זה של אברהם מתגלה אליו ה' ומכריז: "שְׂכַרְךָ הִרְבֵּה מְאֹד!" וכורת עמו ברית.

ד"ר צבי שמעון
המחלקה לתנ"ך